

μιουργός τοῦ Σύμπαντος, ἐδημιούργησε ὅλο τὸν Κόσμο ἀπὸ ξεχείλισμα ἠθικῆς πληρότητας, ἀπὸ ἀγαθότητα. (« Ἀγαθὸς ἦν (ὁ Θεὸς) καὶ πάντα ὅ,τι μάλιστα γενέσθαι ἐβουλήθη παραπλήσια ἑαυτῷ . . . ») (Τιμ. 29E — 30A). Καὶ ἀπάνω στὴ θεϊκὴ αὐτὴ πρώτη ἀρχὴ ὅλης τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος ἡ Θρησκεία τοῦ Χριστοῦ ἐθεμελίωσε ὅλη τὴ θεολογία της. Ἡ Φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος, ἡ κορυφὴ ὅλων τῶν κορυφῶν τοῦ ἀθάνατου πνεύματος τῆς Αἰωνίας Ἑλλάδας, στὰ μάτια ὅλων τῶν μεγάλων πνευματικῶν μελετητῶν καὶ φιλοσόφων τῆς Ἱστορίας τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας, εἶναι τὸ μοναδικὸ αἰώνιο θεμέλιο ὅλων τῶν θεμελίων τοῦ Χριστιανισμοῦ. Δίχως τὸ φῶς τοῦ ἱεροῦ καὶ θείου Ἑλληνικοῦ Λόγου, δίχως τὸ φῶς τῆς Μεταρυσικῆς — Θεολογίας τοῦ θείου Πλάτωνος, δὲ θὰ κατορθωνόταν ποτὲ νὰ θεμελιωθῇ ὁ Χριστιανισμὸς μὲ τὴ μορφὴ ποὺ ἐπῆρε καὶ ποὺ μ' αὐτὴ κατωρθώθηκε νὰ ἐπιβληθῇ ὡς ἡ ἀληθινώτερη, πνευματικώτερη, ὑψηλότερη καὶ τελειότερη θρησκεία ὅλου τοῦ πολιτισμένου κόσμου ὅλης τῆς Ἀνθρωπότητας. Δίχως τὴ Φιλοσοφία — Θεολογία τοῦ Πλάτωνος, χωρὶς καμμιά ἀπολύτως ἀμφιβολία, θὰ ἦταν τελείως ἄλλη ἡ ὕψη ὅλου τοῦ Κόσμου.

III. ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΩΝ ΑΠΟΔΕΙΞΕΩΝ ΤΗΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΗΣ ΥΠΑΡΞΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ.

Τὸ τρίτο καὶ τελευταῖο θέμα τῆς φιλοσοφικῆς θεώρησης τοῦ προβλήματος τῆς Θρησκείας καὶ τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ θέμα τῶν φιλοσοφικῶν ἀποδείξεων τῆς ὑπαρξης τοῦ Θεοῦ. Ἰδὸν τὸ θέμα αὐτὸ εἶναι τὸ σοβαρότατο καὶ σπουδαιότατο θέμα τῆς ζωῆς τοῦ Ἀνθρώπου μέσα στὸ Σύμπαν καὶ συνεπῶς τὸ ὑψηλότατο θέμα τῆς Φιλοσοφίας, ὡς Θεολογίας. Καὶ ἀκριβῶς ἡ θέση αὐτὴ τοῦ θέματος αὐτοῦ καὶ ἡ ἀπειρὴ σημασία καὶ ἀξία τοῦ φωτισμοῦ του γιὰ τὴν ὑπαρξη καὶ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἱστορικὴ μοῖρα τοῦ Ἀνθρώπου μέσα στὸν Κόσμο ὠδήγησε τὸ Ἀνθρώπινο Πνεῦμα, στὴν πνευματικὴ ζωὴ ὅλης τῆς Ἀνθρωπότητας καὶ ἰδίως στὴν Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας, στὴν ἀναζήτηση καὶ οἰκοδόμηση, ὕστερ' ἀπὸ μακρότατους καὶ σκληρότατους καὶ τιτανικοὺς ὑπερανθρώπινους πνευματικοὺς καὶ ἠθικοὺς ἀγῶνες, ὠρισμένων θεωρητικῶν ἀποδείξεων τῆς ὑπαρξης τοῦ Θεοῦ. Καὶ οἱ ἀποδείξεις αὐτὲς ἔχουν ἀπειρὴ ἀξία γιὰ τὸ φωτισμὸ ὄχι μόνο τοῦ προβλήματος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ προβλήματος τῆς Ἀθανασίας. Στὸ φῶς τῆς ὀρθῆς Φιλοσοφίας καὶ τὰ δύο προβλήματα, τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Ἀθανασίας, εἶναι οὐσιαστικὰ ἀλληλένδετα καὶ στὸ βάθος ἀποτελοῦν ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόβλημα, τὸ πρόβλημα τῆς ὑπαρξης τοῦ ὑπερβατικοῦ νοητοῦ μεταρυσικοῦ κόσμου τῶν καθαρῶν πνευματικῶν οὐσιῶν. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ προβλήματα εἶναι διῶ πτυχῆς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ φιλοσοφικοῦ προβλήματος, τοῦ ὄντολογικοῦ ἢ μεταρυσικοῦ προβλήματος. Καὶ ἡ ὀλοκλήρωση τῆς φιλοσοφικῆς μελέτης καὶ διερεῦνησης καὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ διαφωτισμοῦ τοῦ προβλήματος τῆς

Θρησκείας και τοῦ Θεοῦ και τοῦ προβλήματος τῆς Ἀθανασίας ἐπιβάλλει τὴ γενικώτατη φιλοσοφικὴ θεώρηση τῶν πρὸ πάνω ἀποδείξεων.

Οἱ ἀποδείξεις τῆς Φιλοσοφίας γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ εἶναι τριῶν εἰδῶν : I. Ἀποδείξεις Μεταφυσικῆς (ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς Μεταφυσικῆς), II. Ἀποδείξεις Φυσικῆς (ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς Φυσικῆς) και III. Ἀποδείξεις Ἠθικῆς (ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς Ἠθικῆς).

I. ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΕΣ ΑΠΟΔΕΙΞΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΗΣ ΥΠΑΡΞΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ.

Οἱ ἀποδείξεις αὐτὲς στηρίζονται ἀπάνω στὸν καθαρὸ θεωρητικὸ Ἀνθρώπινον Λόγον. Εἶναι ἀποδείξεις a priori. Καὶ οἱ ἀποδείξεις αὐτὲς εἶναι τρεῖς : α) Ἡ ὄντολογικὴ ἀπόδειξη, β) Ἡ ἀπόδειξη ἀπὸ τὴν ἰδέαν τοῦ ἀπείρου ἢ τελείου ὄντος και γ) Ἡ ἀπόδειξη, ποὺ στηρίζεται ἀπάνω στὶς ἀπόλυτες ἀλήθειες τοῦ Ἀνθρώπινου Πνεύματος.

α'. ΟΝΤΟΛΟΓΙΚΗ ΑΠΟΔΕΙΞΗ. Πρῶτος ἐπινοητὴς και διαμορφωτὴς τῆς ἀπόδειξης αὐτῆς εἶναι ὁ Ἅγιος Ἀνσελμος, ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Canterbury (1033 — 1109 μ.Χ.). Στὰ Νεώτερα Χρόνια ἡ ἀπόδειξη αὐτὴ διερευνήθηκε και ἀναπτύχθηκε πλατεῖα ἀπὸ τὸν Descartes κι' ἔγινε παραδεκτὴ και ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους Spinoza, Leibniz και Hegel. Ἡ ὄντολογικὴ ἀπόδειξη (ὁ ὅρος αὐτὸς εἶναι ὅρος τοῦ Κάντ) τῆς ὑπαρξὴς τοῦ Θεοῦ βασίζεται ἀπάνω στὴ ρεαλιστικὴ θεωρία τῶν γενικῶν ἐννοιῶν ἢ ἰδεῶν τοῦ Ἀνθρώπινου πνεύματος (universaux), τὴ θεωρία τῆς ὄντολογικῆς ἀξίας τοῦ Νοητοῦ (Intelligibilis). Ξεκίνημά της ὁ ὀρισμὸς της και ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός, κατὰ τὴν ἀπόδειξη αὐτὴ, εἶναι τὸ τελειότατο, ἀπὸ ὄντολογικὴ ἀποψη, και πραγματικώτατο ὄν (Ens realissimum). Ὡς τὸ ἀπόλυτο ὄν ὁ Θεός ἔχει μέσα του ὅλες τὶς πραγματικότητες και ὄντοτητες και τὴν ἀπόλυτη πληρότητα τοῦ ἀπολύτου ὄντος. Μιὰ ἀπὸ τὶς πραγματικότητες αὐτὲς εἶναι και ἡ ὑπαρξὴ. Μέσα στὴν πραγματικότητα τῆς οὐσίας συνεπῶς τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει και ἡ πραγματικότητα τῆς ὑπαρξὴς του. Ἀπὸ τὴν ἐννοια (ἰδέα) τοῦ Θεοῦ βγαίνει, μὲ τὴ λογικὴ ἀνάλυση και μὲ βάση τὸ λογικὸ ἀπαγωγικὸ συλλογισμό, μὲ ἀπόλυτη πνευματικὴ ἀναγκαιότητα και βεβαιότητα, ἡ ὑπαρξὴ του. Ὁ ἀπαγωγικὸς αὐτὸς συλλογισμὸς διατυπώνεται μὲ τὴν ἑξῆς μορφή : Ὁ Θεός εἶναι τὸ τελειότατο στὸν Κόσμον ὄν. Ἀλλ' ἡ ὑπαρξὴ εἶναι μιὰ τελειότητα. Συνεπῶς ὁ Θεός ὑπάρχει μὲ ἀπόλυτη λογικὴ ἀναγκαιότητα.

Ὁ Ἅγιος Ἀνσελμος διατυπώνει τὴν ἀπόδειξη αὐτὴ στὸ Proslogium του ὡς ἑξῆς : «Εἶπεν ἄφρων ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ οὐκ ἔστι θεός» (Ψαλμ. ΙΓ). Ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ ἄφρων ὁμολογεῖ, πῶς μέσα στὸ πνεῦμά του ὑπάρχει ἡ ἰδέα ἑνὸς ὄντος, ποὺ μεγαλύτερό του δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συλλάβῃ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς. Ἀλλὰ τὸ ὄν αὐτό, ποὺ μεγαλύτερό του δὲν μπορεῖ νὰ συλλάβῃ τὸ Ἀνθρώπινον Πνεῦμα, δὲν ὑπάρχει μόνο μέσα στὸ νοῦ μας. Γιὰτὶ εἴην

περίπτωση αυτή θα ήταν δυνατό το πνεῦμά μας να συλλάβη ένα άλλο ὄν ἀκόμα μεγαλύτερό του, ένα ὄν, πού δὲν ὑπάρχει μόνο μέσα στο πνεῦμά μας, ἀλλὰ καὶ μέσα στὴν πραγματικότητα. Εἶναι λοιπὸν ἀπόλυτα βέβαιο, πὼς ὑπάρχει ένα τέλειο ὄν, πού μεγαλύτερό του δὲν εἶναι δυνατό νὰ συλλάβουμε οὔτε μέσα στὴ σκέψη μας, ἀλλ' οὔτε καὶ μέσα στὴν πραγματικότητα.

Ἡ θεωρία τῆς ὄντολογικῆς αὐτῆς ἀπόδειξης τῆς ὑπαρξης τοῦ Θεοῦ ἐπολεμήθηκε σφοδρότατα, ὡς ἀβάσιμη, στὸ παρελθὸν καὶ στὴν ἐποχὴ ἀκόμη τοῦ Ἁγίου Ἀνσέλμου, ἀπὸ τὸ μοναχὸ Gaunilo, καὶ στὰ κατοπινα χρόνια ἀπὸ τὸν Ἅγιο Θωμᾶ τὸν Ἀκινάτη (1225 ἢ 1227) καὶ ἀπὸ τὸ φιλόσοφο Duns Scotus (1266 ἢ 1274 — 1308) καὶ στὰ Νεώτερα Χρόνια ἀπὸ τὸν Κάντ.

Ὁ Κάντ στηρίζει τὴν πολεμικὴ του ἀπάνω στὴν περίφημη θεμελιακὴ ἀρχὴ ὅλης τῆς κριτικῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας του, τὴν ἀρχὴ τῆς διάκρισης τῶν κρίσεων ἢ προτάσεων τοῦ Ἀνθρώπινου Πνεύματος σὲ ἀναλυτικὲς κρίσεις a priori καὶ σὲ συνθετικὲς κρίσεις a priori. Οἱ ἀναλυτικὲς κρίσεις τοῦ Ἀνθρώπινου Λόγου εἶναι κρίσεις a priori. Μι' ἀναλυτικὴ κρίση τοῦ Πνεύματος, κρίση a priori, εἶναι ἡ κρίση, πού τὸ κατηγορημὴ της περιέχεται μέσα στὴν ἔννοια τοῦ ὑποκειμένου της. Ἡ ἔννοια τοῦ κατηγορουμένου βγαίνει, μὲ τὴν ἀνάλυση καὶ σύμφωνα μὲ τὸν ἀπαγωγικὸ συλλογισμό, μὲ ἀπόλυτη ἐσωτερικὴ ἀναγκαιότητα, ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ ὑποκειμένου. Τὸ τρίγωνο λ.χ. ἔχει τρεῖς γωνίες. Τὸ κατηγορημὴ τῶν τριῶν γωνιῶν τοῦ ὑποκειμένου βγαίνει, μὲ ἀπόλυτη ἀναγκαιότητα, μὲ τὴ λογικὴ ἀνάλυση, ἀπὸ τὸν ὀρισμὸ καὶ τὴν ἔννοια τοῦ τριγώνου. Οἱ ἀναλυτικὲς κρίσεις a priori εἶναι καθαρὰ λογικὲς κρίσεις καὶ στηρίζονται ἀπάνω στοὺς θεμελιώδεις νόμους τῆς καθαρῆς τυπικῆς Λογικῆς. Εἶναι κρίσεις ταυτολογίας καὶ δὲν πλουτίζουν καθόλου τὴν Ἀνθρώπινη Γνώση μ' ἕνα νέο στοιχεῖο.

Ἀντίθετα οἱ συνθετικὲς κρίσεις a priori προσθέτουν ἕνα νέο στοιχεῖο στὴ Γνώση καὶ τὴν πλουτίζουν μὲ τὸ στοιχεῖο αὐτό. Τὸ στοιχεῖο αὐτὸ εἶναι ἕνα στοιχεῖο, πού δὲ βγαίνει ἀπὸ τὴ Σκέψη, σύμφωνα μὲ τοὺς ἐσωτερικοὺς νόμους της, τοὺς νόμους τῆς Λογικῆς, ἀλλὰ δίνει μόνο ἢ αἰσθητηριακὴ ἐμπειρία μας. Οἱ συνθετικὲς κρίσεις ἢ προτάσεις a priori εἶναι κρίσεις, πού συνδέτουν τὰ στοιχεῖα τῆς μόνης δυνατῆς, κατὰ τὸν Κάντ, Γνώσης, τῆς Ἐμπειρίας, τὶς ἐνοράσεις τῆς Αἰσταντικότητας (Sinnlichkeit), καὶ τὰ a priori πνευματικὰ στοιχεῖα, τὶς καθαρὲς ἔννοιες, τὶς κατηγορίες τῆς Ἀνθρώπινης Διάνοιας (Verstand).

Ἡ ὄντολογικὴ ἀπόδειξη τῆς ὑπαρξης τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν κριτικὴ τοῦ Κάντ, εἶναι μι' ἀναλυτικὴ κρίση a priori. Στηρίζεται μόνο στὴν ἰδέα τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἰδέα ὅμως τοῦ Θεοῦ εἶναι μόνο μι' ἀναλυτικὴ κρίση τοῦ καθαροῦ θεωρητικοῦ Λόγου τοῦ Ἀνθρώπου, δηλαδὴ μιὰ κρίση τῆς καθαρῆς Λογικῆς, καὶ ὄχι μιὰ συνθετικὴ κρίση, κρίση σύνθεσης τοῦ ὑποκειμενικοῦ στοιχείου τῆς Λογικῆς καὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ ὄντολογικοῦ στοιχείου (τοῦ στοιχείου τῆς πραγματικῆς ὑπαρξης μέσα στὸ ἀπόλυτο ὄν (ὄντως ὄν, τὸν Κόσμο), κρίση σύνθεσης τοῦ Λόγου (Πνεύματος) καὶ τοῦ ὄντος, τοῦ Πραγματικοῦ. Ἀπὸ τὴν ἔννοια, τὴν ἰδέα τοῦ Θεοῦ, βγαίνει μὲ τὴ λογικὴ ἀνά-

λυση και τον απαγωγικό συλλογισμό, με απόλυτη λογική αναγκαιότητα, ή υποκειμενική λογική έννοια ή ιδέα της ύπαρξης του Θεού, άλλ' όχι και η ίδια ή πραγματική και αντικειμενική οντολογική ύπαρξη του Θεού. Για να είχε απόλυτο αντικειμενικό κύρος και καθολική υποχρεωτική ισχύ και αξία φιλοσοφική ή απόδειξη αυτή ('Η Φιλοσοφία, κατά τον Κάντ, είναι επιστήμη καθολικών και αναγκαίων, παγκοσμίων και παναιωνίων πνευματικών αληθειών του όντως "Οντος), θάπρεπε να στηριχθῆ σε μια συνθετική κρίση a priori, σε κρίση σύνθεσης του λογικού στοιχείου και του οντολογικού στοιχείου. 'Αλλ' αυτό είναι τελείως αδύνατο και αποκλείεται απόλυτως, κατά την κριτική της καθαρής θεωρητικής φιλοσοφίας του Κάντ. Συνθετική κρίση a priori εδώ, κατά τον Κάντ, αποκλείεται απόλυτως. Για να ἦναι δυνατή εδώ μια συνθετική κρίση, απαιτείται τὸ στοιχείο τῆς πνευματικῆς ἐνόρασης (geistige Anschauung) τοῦ Θεοῦ. Μὲ ἄλλους λόγους θάπρεπε ὁ "Ανθρώπος νὰ ἔχη τὴ γνωστικὴ δύναμη νὰ βλέπῃ μὲ τὰ ἴδια τὰ μάτια του τὸ Θεό. 'Αλλὰ τὸ "Ανθρώπινο Πνεῦμα, καὶ κατὰ τὸν Κάντ καὶ κατὰ τὴ Χριστιανικὴ Θεολογία, δὲν ἔχει τὴ δύναμη αὐτὴ τῆς ἄμεσης πνευματικῆς ἐνόρασης τῶν οὐσιῶν τοῦ μεταφυσικοῦ Κόσμου, τοῦ κόσμου τῶν καθαρῶν νοητῶν μόνο πνευματικῶν οὐσιῶν, ὅπως τοῦ Θεοῦ, τῶν ἀθανάτων Ψυχῶν, τῆς Ἐλευθερίας. Ὁ "Ανθρώπος δὲ βλέπει τὸ Θεό, τὶς Ψυχές, τὴν Ἐλευθερία. Ὁ "Ανθρώπος, κατὰ τὸν Κάντ, ἔχει μόνο τὴ δύναμη νὰ συλλαμβάνῃ μὲ τὸ πνεῦμά του τὶς ιδέες τοῦ Θεοῦ, τῆς Ψυχῆς, τῆς Ἐλευθερίας, ὡς γενικὲς ἐννοιες ἢ ιδέες τοῦ "Ανθρώπινου Λογικοῦ, ὄχι ὅμως καὶ ὡς αντικειμενικὲς πραγματικότητες καὶ ὑπάρξεις μέσα στὸν υπεραίσθητὸ καὶ ἀπολύτως ἀσύλληπτο ἀπὸ τὸν "Ανθρώπο υπερβατικὸ καὶ νοητὸ μεταφυσικὸ Κόσμο. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ οντολογικὴ ἀπόδειξη τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν κριτικὴ τοῦ Κάντ, στηρίζεται στὴ σύγχυση τῶν ἐνοιῶν ἢ ιδεῶν τοῦ Λόγου καὶ τοῦ ὄντως "Οντος, καὶ συνεπῶς δὲν ἔχει καμμιά ἀπολύτως πραγματικὴ αντικειμενικὴ καὶ θεωρητικὴ φιλοσοφικὴ ἀξία.

Στὰ μάτια τοῦ στοχαστῆ τῶν στοχασμῶν αὐτῶν ἡ οντολογικὴ ἀπόδειξη τῆς ὑπαρξης τοῦ Θεοῦ προϋποθέτει τὴ μεταφυσικὴ κοσμοθεωρία τῆς οντολογικῆς ἀξίας τῶν ἀρχῶν τοῦ Λόγου, τὴν κοσμοθεωρία τῆς ἀπόλυτης ἐνότητας καὶ ταυτότητας τοῦ Λόγου καὶ τοῦ "Οντος, τὴν κοσμοθεωρία τοῦ μεταφυσικοῦ Ρεαλισμοῦ, τῆς πραγματικότητας τοῦ νοητοῦ μεταφυσικοῦ Κόσμου. 'Αλλ' ἡ θεωρία αὐτὴ ἔχει φιλοσοφικὴ ἀξία μόνο στὴ μεταφυσικὴ κοσμοθεωρία τοῦ ἀπολύτου μονιστικοῦ Σπριτουαλισμοῦ, ποὺ δέχεται τὴν πνευματικότητα τοῦ Σύμπαντος, τοῦ "Οντος, τοῦ ἀπολύτου Πραγματικοῦ. Ἡ κοσμοθεωρία ὅμως τοῦ Κάντ δὲν εἶναι ἡ κοσμοθεωρία τοῦ μονιστικοῦ Σπριτουαλισμοῦ. Ἡ Φιλοσοφία τοῦ Κάντ εἶναι ἡ Φιλοσοφία τοῦ μεταφυσικοῦ Δυϊσμοῦ, τοῦ Θεϊσμοῦ, τῆς κοσμοθεωρίας τοῦ μεταφυσικοῦ Δυϊσμοῦ. Στὰ μάτια τοῦ Κάντ ἄβυσσος χωρίζει, ἀπὸ θεωρητικὴ οντολογικὴ ἀποψη, τὸ Λόγο καὶ τὸ ὄντως "Ον.

β'. Η ΑΠΟΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΔΕΑ ΤΟΥ ΑΠΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΤΕΛΕΙΟΥ ΟΝΤΟΣ.

Τὴν ἀπόδειξη αὐτὴ ἀναπτύσσει ὁ Descartes στὸν τρίτο μεταφυσικὸ στοχασμὸ του καὶ τὴ διατυπώνει ὡς ἑξῆς: Ὁ ἄνθρωπος ἔχει μέσα του ἰδέες, ποὺ ἔχουν μεγαλύτερη ἢ μικρότερη ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα, δηλαδή μετέχουν σὲ μεγαλύτερο ἢ μικρότερο βαθμὸ στὸ ὄν ἢ στὴν τελειότητα. Ἀνάμεσα στίς ἰδέες αὐτὲς εἶναι καὶ ἡ ἰδέα τοῦ ἀπείρου ἢ τοῦ τελείου ὄντος, μ' ἕνα λόγο ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ ἔχει μεγαλύτερη ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα ἀπ' ὅλες τίς ἄλλες ἰδέες τοῦ ἄνθρώπου. Ἄλλ' εἶναι ὀλοφάνερο, στὸ φυσικὸ φῶς τοῦ Λόγου, πὼς γιὰ νὰ ἔχη μιὰ ἰδέα τέτοια ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα, μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν πραγματικότητα ποὺ ἔχει μιὰ ἄλλη ἰδέα μας, πρέπει, μὲ ἀπόλυτη ἀναγκαιότητα, νὰ ἔχη μιὰ αἰτία ποὺ μέσα σ' αὐτὴ ὑπάρχει τουλάχιστο τόση τυπικὴ (ἀποτελεσματικὴ) πραγματικότης ὅση ἀντικειμενικὴ πραγματικότης ὑπάρχει μέσα στὴν αἰτία αὐτή. Συνεπῶς ἡ ἰδέα τοῦ ἀπείρου ὄντος (τοῦ Θεοῦ) δὲ βγαίνει ἀπὸ τὴν ἔμπειρία ἢ ἀπὸ μᾶς. Δὲν εἶναι μιὰ «ἐπίκτητη» (ἐξωτερικὴ καὶ ἐμπειρικὴ), οὔτε μιὰ «πλαστικὴ» ἰδέα, γιὰτὶ δὲν εἰσταθεῖ τὸ περισσότερο τέλειο νὰ βγαίνει καὶ νὰ ἐξαριετᾶ ἀπὸ τὸ λιγώτερο τέλειο. Ἡ ἰδέα τοῦ ἀπείρου ἢ τελείου ὄντος προϋποθέτει καὶ προαπαιτεῖ μιὰ πραγματικὴ ἄπειρη αἰτία. Ἡ ἰδέα τοῦ ἀπείρου ἢ τελείου ὄντος, τοῦ Θεοῦ, εἶναι φυσικὰ ἐμφυτὴ μέσα στὸν ἄνθρωπο, βαλμένη ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ μέσα στὰ βάθη τῆς ψυχῆς του, ἀλλὰ δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν ἀληθινὴ πραγματικότης.

Καὶ ἡ ἀπόδειξη αὐτὴ ἐπολεμήθηκε στὸ παρελθὸν μὲ τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι δὲν ἔχουμε μέσα μας τὴν ἰδέα τοῦ ἄπείρου, ἀλλὰ μόνο τὴν ἰδέα μᾶς ἄπειρης καὶ ἀπροσδιόριστης πνευματικῆς προόδου. Ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἀπόδειξη αὐτὴ ἰσχύουν ὅσα εἰπώθησαν πρὸ πάντων γιὰ τὴν πρώτη, τὴν ὄντολογικὴ ἀπόδειξη. Καὶ ἡ ἀπόδειξη αὐτὴ προϋποθέτει τὴν κοσμοθεωρία τοῦ μεταφυσικοῦ ρεαλισμοῦ, τὴν κοσμοθεωρία τῆς ταυτότητας τοῦ Λόγου καὶ τοῦ ὄντος.

γ'. Η ΑΠΟΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΙΩΝΙΕΣ ΑΛΗΘΕΙΕΣ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ.

Ἡ ἀπόδειξη αὐτὴ ἀναπτύχθηκε ἀπὸ τὸν Bossuet (Connaissance de dieu, Κεφ. IV παράγρ. V) ὡς ἑξῆς: Τὸ ἄνθρωπινον Πνεῦμα ἔχει ὡς ἀντικείμενό του ὁρισμένους ἀπόλυτες καὶ αἰώνιες ἀλήθειες, ὅπως ἀπόλυτες καὶ αἰώνιες εἶναι οἱ ἀλήθειες τῶν μαθηματικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν. Οἱ ἀλήθειες αὐτὲς εἶναι αἰώνιες καὶ ἀμετάβλητες καὶ ἀπολύτως ἀνεξάρτητες ἀπ' ὅλους τοὺς καιροὺς καὶ ἀπ' ὅλα τ' ἀντικείμενα ποὺ ἐφαρμόζονται σ' αὐτὲς

καὶ μάλιστα ἀπὸ κάθε ἀνθρώπινο πνεῦμα ποὺ τὶς συλλαμβάνει. Ἄν τώρα θέσω τὸ ἐρώτημα, ποῦ καὶ μέσα σὲ ποῖο ὑποκαίμενο ὑπάρχουν οἱ αἰώνιες ἀλήθειες, εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ παραδεχτῶ καὶ νὰ ὁμολογήσω, πὼς ὑπάρχει ἓνα ὄν ποὺ μέσα σ' αὐτὸ ἡ ἀπόλυτη ἀλήθεια εἶναι αἰώνια. Τὸ αἰώνιο αὐτὸ Ὄν εἶναι ὁ Θεός. Καὶ ὁ Θεὸς εἶναι αἰώνιος, τὸ αἰώνιο ἀληθινὸ Ὄν, ἡ αἰώνια Ἀλήθεια.

Ἡ ἀπόδειξη αὐτή, ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὴ Φιλοσοφία τοῦ Ἁγίου Ἀύγουστινου καὶ ἀκόμη πιὸ μακριὰ ἀπὸ τὴ Φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος, πάσχει ὅ,τι πάσχουν ὅλες οἱ μεταφυσικὲς ἀποδείξεις. Στηρίζεται στὴ σύγχυση τῶν ἰδεῶν τοῦ Λόγου καὶ τοῦ ὄντος Ὄντος καὶ προϋποθέτει τὴν κοσμοθεωρία τοῦ μεταφυσικοῦ Ρεαλισμοῦ, τὴν κοσμοθεωρία τῆς ἀπόλυτης ἐνότητας καὶ ταυτότητας τοῦ Λόγου καὶ τοῦ Ὄντος, τοῦ Πνευματικοῦ καὶ τοῦ Πραγματικοῦ.

II. ΦΥΣΙΚΕΣ ΑΠΟΔΕΙΞΕΙΣ.

Οἱ ἀποδείξεις αὐτὲς στηρίζονται στὴν ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα τοῦ ἐξωτερικοῦ αἰσθητοῦ φυσικοῦ Κόσμου. Βγαίνουν ἀπὸ τὴν Ἐμπειρία, σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τῆς Ἀνθρώπινης Νόησης.

Οἱ ἀποδείξεις αὐτὲς εἶναι δύο: α'. Ἡ κοσμολογικὴ ἀπόδειξη καὶ β'. Ἡ φυσικοτελλολογικὴ ἀπόδειξη.

α'. Η ΚΟΣΜΟΛΟΓΙΚΗ ΑΠΟΔΕΙΞΗ.

Ἡ ἀπόδειξη αὐτὴ στηρίζεται στὸ νόμο τῆς Αἰτιότητας μέσα στὸ φυσικὸ Κόσμο (ἀπόδειξη ἀπὸ τὰ ποιητικὰ αἷτια) καὶ φέρνει εἰδικώτερα τὸ ὄνομα ἀπόδειξη ἀπὸ τὴν ἐνδεχομενικότητα τοῦ Κόσμου (*argumentum a contingentia mundi*).

Ἡ κοσμολογικὴ ἀπόδειξη ἀναπτύχθηκε στὰ Νεώτερα Χρόνια ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους Leibniz, Clarke καὶ Wolff καὶ διαμορφώνεται μὲ τοὺς ἐξῆς δύο τρόπους: 1) Ὁ Κόσμος, στὴν πνευματικὴ θεώρησή του, εἴτε στὸ σύνολό του, εἴτε ἀπὸ τὴν ἀποψη τῶν ἀπειρῶν ξεχωριστῶν ἀτομικῶν ὄντων του, δὲν κλείνει μέσα του τὸ λόγο τοῦ εἶναι του (τῆς ὑπαρξῆς του), εἶναι ἐνδεχόμενος (*contingent*). Ἀλλὰ τὸ Πᾶν δὲν μπορεῖ νὰ ἦναι ἐνδεχόμενο ἢ ἐνδεχομενικό, γιατί ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ἐνδεχόμενο δὲν ὑπῆρξε πάντα, καὶ ἂν ὑπῆρξε ἓνα χρονικὸ διάστημα ποὺ σ' αὐτὸ δὲν ὑπῆρχε ἀπολύτως τίποτα, δὲ θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ὑπάρξη ποτὲ ἀπολύτως τίποτα. Συνεπῶς ὑπάρχει ἐν' ἀπολύτως ἀναγκαῖο Ὄν, ποὺ ἔχει μέσα του τὸ λόγο τοῦ εἶναι του καὶ τῆς ὑπαρξῆς του.

2) Ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἔχει μέσα του τὸ λόγο τοῦ εἶναι του προϋποθέτει, μὲ ἀπόλυτη ἀναγκαιότητα, μιὰ ἐξωτερικὴ αἷτια. Τὸ Ἀνθρώπινο ὅμως Πνεῦμα δὲν εἶναι δυνατὸ ν' ἀνέβη σ' ὄλη τὴν ἀπειρῆ σειρὰ τῆς ἀλυσίδας τῶν ποιητικῶν αἰτίων τοῦ Κόσμου. Συνεπῶς ὑπάρχει ἓνα πρῶτο ὄν, μιὰ πρῶ-

τη αιλία, πού ἔχει μέσα του τὸ λόγο τοῦ εἶναι του καὶ τῆς ὑπαρξῆς του. Καὶ τὸ ἀναγκαῖο αὐτὸ "Ὀν, ἡ πρώτη ἀρχὴ κι' αιλία τοῦ Κόσμου, εἶναι ὁ Θεός.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἀπόδειξη αὐτή, κατὰ τὴν κριτικὴ τοῦ Κάντ, δὲν εὐσταθεῖ. Στὸ βᾶθος στηρίζεται στὴν ἴδια πνευματικὴ πλάνη, πού στηρίζονται ἡ ὄντολογικὴ ἀπόδειξη καὶ ὅλες οἱ μεταφυσικὲς ἀποδείξεις, στὴν πλάνη τῆς δυνατότητας τῆς ὑπέρβασης, μετὸν καθαρὸ θεωρητικὸ Λόγο, τοῦ αἰσθητοῦ φυσικοῦ Κόσμου, δηλαδὴ στὴν πλάνη τοῦ μετατοπισμοῦ τῆς ὑποκειμενικῆς πνευματικῆς ἔννοιᾶς τοῦ ἀπολύτου ἀναγκαίου "Ὀντος, τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἰδανικοῦ τοῦ Καθαροῦ Λόγου, μέσα στὸν κόσμον τοῦ ὄντως "Ὀντος καὶ συνεπῶς τῆς μεταμόρφωσης μιᾶς κανονιστικῆς ἀρχῆς τοῦ Καθαροῦ Λόγου σὲ συστατικὴ ἢ οὐσιαστικὴ ἀρχὴ τοῦ "Ὀντος, σὲ ὄντολογικὴ ἀρχή.

Κατὰ τὸν Κάντ οἱ ἰδέες τοῦ καθαρῦ Λόγου δὲν εἶναι ὄντολογικὲς ἀρχές (ἀρχές τοῦ ἀπολύτου "Ὀντος ἢ Ἰπραγματικοῦ), τοῦ ὄντως "Ὀντος, ἀλλὰ μόνο γενικὲς λογικὲς ἀρχές, κανονιστικὲς ἀρχές τῆς χρήσης ἢ ἐφαρμογῆς τοῦ Λόγου μέσα στὴν πραγματικὴ ζωὴ τοῦ Κόσμου (τῆς Ἀνθρωπότητας) καὶ κυρίως στὸν κόσμον τῆς Ἠθικῆς.

Ἐπίσης ὁ Κάντ, στὴν κριτικὴ του, προσθέτει, πῶς ἡ κοσμολογικὴ αὐτὴ ἀπόδειξη στὸ βᾶθος εἶναι ἓνα σύμπλεγμα σειρᾶς σφαλερῶν καὶ ἀβάσιμων σοφιστικῶν συλλογισμῶν. Καὶ οἱ συλλογισμοὶ αὗτοι εἶναι οἱ ἑξῆς:

1) Ὁ συλλογισμὸς τῆς ὑπερβατικῆς χρήσης ἢ ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου τῆς Αἰτιότητας, δηλαδὴ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου τῆς Αἰτιότητας μέσα στὸν ὑπερβατικὸ μεταφυσικὸ Κόσμον. Ἄλλ' ὁ νόμος τῆς Αἰτιότητας ἰσχύει κι' ἔχει ἐφαρμογὴ μόνο μέσα στὸν κόσμον τῆς Ἰμπειρίας, τὸ φυσικὸν κόσμον τῶν αἰσθητῶν φυσικῶν φαινομένων, καὶ δὲν ἔχει καμμιά ἀπολύτως ἰσχύ κι' ἐφαρμογὴ μέσα στὸν ὑπερβατικὸν κόσμον τοῦ Μεταφυσικοῦ, τὸν κόσμον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἄλλων καθαρῶν πνευματικῶν οὐσιῶν¹.

2) Ὁ συλλογισμὸς τῆς ἰδέας ἐνὸς «πρώτου αἰτίου», δηλαδὴ ἐνὸς αἰτίου, πού θὰ ἦταν αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ αἷτιο ἐνὸς ἀποτελέσματος, ἀλλὰ δὲν θὰ εἶχε κανένα αἷτιο. Ἄλλὰ πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρχη ἓνα αἷτιο χωρὶς κανένα αἷτιο;

3) Ὁ συλλογισμὸς τῆς ἰδέας ἐνὸς ἀπολύτου ἀναγκαίου "Ὀντος, μιᾶς ἀπόλυτα ἀπροσδιόριστης ἀναγκαιότητας. Ἄλλὰ κάθε ἀναγκαιότητα προϋποθέτει ἓνα ὄρο.

1. Ἡ θεωρία αὐτὴ τοῦ ἀπολύτου κράτους τοῦ νόμου τῆς Αἰτιότητας μέσα στὴ φύση ἰσχυε στὴν κατάσταση τῆς Φυσικῆς τῆς ἐποχῆς τοῦ Κάντ δὲν ἔχει ὅμως ἰσχύ, στὸ φῶς τῶν θεωριῶν τῆς Φυσικῆς τῆς ἐποχῆς μας. Ἦν' ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα καὶ τὰ πρὸ ἀξιοθαύμαστα ἐπιτεύγματα τῆς Νέας Φυσικῆς τοῦ αἰῶνα μας εἶναι καὶ τὸ γινέμμα τῆς ὑλιστικῆς καὶ ντετερμινιστικῆς θεωρίας τοῦ ἀπολύτου κράτους τοῦ Αἰτιοκρατισμοῦ στὴν περιοχὴ τοῦ φυσικοῦ Κόσμου.

4) Ἡ αὐτὴ ἀπόδειξη στηρίζεται στὴν προϋπόθεση τῆς ἐνδεχομενικότητας τοῦ Κόσμου. Ἀλλὰ καὶ ἡ προϋπόθεση αὐτὴ δὲν εἶναι ἀπόλυτα βέβαιη καὶ εἶναι ἀμφίβολη καὶ ἀμφισβητήσιμη. Συχνὰ ἐν' ἀντικείμενο μᾶς φαίνεται ὡς ἐνδεχόμενο, γιὰτὶ ἀγνοοῦμε ὅλες τὶς σχέσεις του. Καὶ πραγματικὰ τὸ Ἀνθρώπινο Πνεῦμα δὲ γνωρίζει καὶ εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατο νὰ γνωρίσῃ ὅλο τὸν Κόσμο στὴν αἰωνιότητά του.

β'. Η ΦΥΣΙΚΟΤΕΛΟΛΟΓΙΚΗ ΑΠΟΔΕΙΞΗ.

Ἀπόδειξη ἀπὸ τὰ τελικὰ αἷτια τοῦ Κόσμου ἢ τελολογικὴ ἀπόδειξη. Ἡ ἀπόδειξη αὐτὴ ἔχει τὴν ἐξῆς μορφή: Ὑπάρχει σκοπιμότητα (finalité) μέσα στὸν Κόσμο. Ὑπάρχει τάξη καὶ ἁρμονία μέσα στὸ φυσικὸ Σύμπαν. Συνεπῶς ὑπάρχει καὶ μιὰ πνευματικὴ αἷτια τῆς φυσικῆς αὐτῆς τάξης καὶ ἁρμονίας τοῦ Σύμπαντος. Καὶ ἡ αἷτια αὐτὴ εἶναι ὁ Θεός.

Ἡ ἀπόδειξη αὐτὴ τῆς ὑπαρξης τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀπὸ τὶς παλαιότερες ἀποδείξεις τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας (Ἀναξαγόρας, Σωκράτης, Στωϊκοί, Bossuet, Fenelon κ.ά.). Στὰ Νεώτερα ὅμως Χρόνια ἡ ἀπόδειξη αὐτὴ ἐπολεμήθη ἀπὸ μεγάλα φιλοσοφικὰ πνεύματα, ὅπως ὁ Descartes, ὁ Pascal, ὁ Spinoza, ὁ Κάντ.

Κατὰ τὸν Κάντ ἡ ἀπόδειξη αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ ἀξιοσέβαστη, γιὰτὶ εἶναι ἡ ἀρχαιότερη ἀπ' ὅλες τὶς φιλοσοφικὰς ἀποδείξεις τῆς ὑπαρξης τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δὲν ἔχει πραγματικὴ ἀποδειχτικὴ φιλοσοφικὴ ἀξία. Καὶ πρῶτα — πρῶτα δὲν ἀποδείχνει τὴν ὑπαρξη ἐνὸς θεοῦ δημιουργοῦ, ἀλλ' ἐνὸς θεοῦ ἀρχιτέχτονα καὶ ὁργανωτῆ τοῦ Κόσμου. Ἐπειτα ἡ ἀνθρώπινη Ἐμπειρία εἶναι πεπερασμένη καὶ ὁ Ἄνθρωπος, ὡς πεπερασμένο ὄν, δὲ γνωρίζει τὸν Κόσμο παρὰ μόνο μέσα στὰ πεπερασμένα ὅρια τῆς ζωῆς του μέσα στὸ Χρόνο. Ἀπὸ τὴν Ἐμπειρία τοῦ Ἀνθρώπου μπορεῖ νὰ βγῆ ἀναλυτικὰ καὶ ἀναλογικὰ τὸ συμπέρασμα τῆς ὑπαρξης μιᾶς τελικῆς αἷτίας μόνο μέσα σὲ ὁρισμένα χρονικὰ ἀνάλογα ὅρια καὶ ὄχι τῆς ὑπαρξης ἐνὸς παντοδύναμου καὶ πάνσοφου Θεοῦ.

Ἐπίσης τὴν ἀπόδειξη αὐτὴ πολεμοῦν καὶ πολλοὶ ἄλλοι φιλόσοφοι, ποὺ ἀμφισβητοῦν τὴν ἀλήθεια τῆς τελολογικῆς τάξης τοῦ Κόσμου. Ἀλλὰ καὶ τὶς θεωρίες τῶν φιλοσόφων αὐτῶν ἀντιμάχονται πολλοὶ ἄλλοι φιλόσοφοι, ποὺ δέχονται τὴν τελολογικὴ ἀρχὴ τοῦ Κόσμου, ὅπως οἱ φιλόσοφοι R. Eisler, H. Höffding, E. Becher καὶ ὁ σύγχρονος Γάλλος φιλόσοφος R. Ruyer στὸ ἔργο του Neofinalisme.

III. ΗΘΙΚΕΣ ΑΠΟΔΕΙΞΕΙΣ.

Οἱ ἀποδείξεις αὐτὲς εἶναι ἀποδείξεις a posteriori (ἐκ τῶν ὑστέρων) καὶ στηρίζονται στὴν ἀνθρώπινη Ἐμπειρία, ὅπως καὶ οἱ φυσικὲς ἀποδείξεις. Ἡ Ἀνθρώπινη Γνώση ξεκινᾷ ἐδῶ ἀπὸ μιὰν ἀρχή, ποὺ θεωρεῖ ὡς ἀπό-

λυτη πραγματικότητα, («factum» = πραγματικό γεγονός), τὴν ἀρχὴ τῆς ἠθικότητας, τῆς πραγματικῆς ἠθικῆς τάξεως τοῦ Κόσμου. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ αὕτη βγαίνει μὲ τὴ λογικὴ ἀνάλυση καὶ τὴν ἀπαγωγή ἡ ἰδέα ἐνὸς ὑπέρτατου πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ ὄντος, ὡς νομοθέτη τῆς ἠθικῆς τάξεως τοῦ Κόσμου καὶ τοῦ παγκόσμιου καὶ παναιώνιου ἠθικοῦ νόμου. Καὶ ὁ νομοθέτης αὐτὸς εἶναι ὁ Θεός.

Κατὰ τὴν κριτικὴ θεωρητικὴ Φιλοσοφία τοῦ Κάντ ἡ ἠθικὴ ἀπόδειξις τῆς ὑπαρξεως τοῦ Θεοῦ ἔχει ἀξία μόνο ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ἠθικῆς Φιλοσοφίας, τῆς Φιλοσοφίας τοῦ καθαρῶν πρακτικοῦ (ἠθικοῦ) Λόγου, δὲν ἔχει ὅμως καμμιά θεωρητικὴ ἀξία. Ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἰδέα μόνο τοῦ καθαρῶν Λόγου. Ὡς ἰδέα λογικὴ εἶναι κανονιστικὴ ἠθικὴ ἀρχὴ τῆς ἠθικῆς ζωῆς τοῦ Κόσμου, ἀλλ' ὄχι καὶ ὄντολογικὴ ἀρχή, ἀρχὴ τοῦ ἀπολύτου ὄντος (Πραγματικοῦ), ποὺ ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ καθαρῶν θεωρητικοῦ Λόγου, τῆς καθαρῆς θεωρητικῆς Φιλοσοφίας, εἶναι ἀπολύτως ἀσύλληπτο, ἀγνωστο καὶ ἀγνώριστο καὶ μυστηριακὸ στὴν ἀληθινὴ οὐσία του.

Τέλος στὴν Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας εἶδε τὸ φῶς τοῦ Κόσμου καὶ μὴ ἄλλη ἀπόδειξις τῆς ὑπαρξεως τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀπόδειξις ἀπὸ τὴ συγκατάθεσις ὅλου τοῦ Κόσμου καὶ τὴ γενικὴ παραδοχὴ τῆς θεωρίας τῆς ὑπαρξεως τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸ μέγιστο μέρος ὅλης τῆς Ἀνθρωπότητας. Ἡ ἀπόδειξις αὕτη εἶναι πολὺ παλαιή, παλαιότερη καὶ ἀπ' αὕτη ἀκόμη τὴ θεωρία τῆς ἠθικολογικῆς ἀπόδειξης. Τὴν ὑποστήριξαν στὴν Ἀρχαιότητα οἱ Στωϊκοὶ καὶ αὐτὸς ὁ Κινέρωνας. Στηρίζεται κυρίως στὴ θρησκευτικὴ πίστι τοῦ Λαοῦ στὸ Θεό. Ἀπὸ φιλοσοφικὴ ὅμως ἀποψη ἡ ἀπόδειξις αὕτη εἶναι ἡ πιὸ ἀδύνατη ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες ἀποδείξεις. Ἀποδείχνει περισσότερον τὴν καθολικότητα τοῦ θρησκευτικοῦ φαινομένου παρὰ τὴ βλασιμότητα τῆς θεωρίας τῆς αντικειμενικῆς ὑπαρξεως τοῦ Θεοῦ μέσα στὸν πραγματικὸ κόσμον τοῦ ἀπολύτου ὄντος (ὄντως ὄντος).

IV. Η ΑΠΟΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΣΤΟ ΘΕΟ.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς πιὸ πάνω ἀποδείξεις τῆς ὑπαρξεως τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἡ Κριτικὴ Φιλοσοφία τοῦ Κάντ ἔκρινε ὡς τελείως ἀβάσιμες καὶ ἀπαράδεκτες ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς κριτικῆς θεωρητικῆς Φιλοσοφίας, ὑπάρχει καὶ μὴ ἄλλη ἀπόδειξις, ποὺ ἀναπτύχθηκε πλατειά στὰ Νεώτερα Χρόνια καὶ ὑποστηρίζεται καὶ ἀπὸ πολλοὺς φιλοσόφους τῆς ἐποχῆς μας (L. Lavelle, G. Marcel κ.ἄ.). Ἡ ἀπόδειξις αὕτη στηρίζεται στὴ θεωρία τῆς συμμετοχῆς τοῦ Ἀνθρώπου στὸ Θεὸ ἢ τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ μέσα στὸν Κόσμον καὶ στὸν Ἀνθρώπον, μ' ἓνα λόγο τῆς θεϊότητος, τῆς θείας φύσεως, καὶ τοῦ Κόσμου καὶ τοῦ Ἀνθρώπου.

Ἡ ἀπόδειξις αὕτη στὴ Φιλοσοφία τῶν Νεώτερων Χρόνων εἶδε τὸ φῶς τοῦ Κόσμου γιὰ πρώτη φορὰ στὸ ἔργο τοῦ Descartes «Κανόνες γιὰ τὴν

κατεύθυνση τοῦ Πνεύματος» (Regles pour la direction de l'Esprit). Στὸ τέλος τοῦ 12ου κανόνα τοῦ ἔργου αὐτοῦ ὁ Descartes τονίζει: «Ἐγώ εἰμαι, ἄρα ὑπάρχει ὁ Θεός» (Sum, ergo deus est). Ἐπίσης στὸν ἴδιο κανόνα ἐρμηνεύοντας ὁ Descartes τὴν πρότασή του αὐτὴ προσθέτει: «Ἐγώ εἰμαι πολὺ ἀναγκαῖες προτάσεις, ὅπως ἡ πρόταση: Ἀπὸ τὴν ὑπαρξή μου βγάξω μὲ βεβαιότητα τὸ συμπέρασμα, πὼς ὑπάρχει ὁ Θεός.»

Ἄλλ' ἡ φιλοσοφικὴ Σκέψη θέτει ἐδῶ τὸ ἐρώτημα: Ποιὰ εἶναι ἡ πνευματικὴ βάση τῆς ἀναγκαστικῆς αὐτῆς (στὰ μάτια τοῦ Descartes) πρότασής του «Ἐγώ εἰμαι, ἄρα ὑπάρχει ὁ Θεός»; Ποιὰ εἶναι ἡ πραγματικὴ καὶ ἀληθινὴ πνευματικὴ γέφυρα, ποὺ μ' αὐτὴ τὸ Ἀνθρώπινο Πνεῦμα κατορθώνει νὰ περάσῃ, στὴν πραγματικότητα, τὴν ἀβυσσο ποὺ στὴν πρώτη θεωρητικὴ ματιὰ χωρίζει τὴν ἀπόλυτα βέβαιη ὑπαρξὴ τοῦ πραγματικοῦ αἰσθητοῦ φυσικοῦ Κόσμου καὶ τοῦ Ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν ἀβέβαιη ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ;

Ἡ γέφυρα αὐτὴ, στὰ μάτια τοῦ στοχαστῆ τῶν στοχασμῶν αὐτῶν, εἶναι ἡ γέφυρα τῆς ὁμοιογένειας καὶ τοῦ ὁμοουσίου τοῦ Ἀνθρώπινου ὄντος καὶ τοῦ Θεοῦ, ἡ γέφυρα τῆς συμμετοχῆς (Participation, Teilnahme) τοῦ Ἀνθρώπου στὸ Θεό, δηλαδὴ τῆς θείας φύσης τοῦ Ἀνθρώπου. Ὁ Ἀνθρωπος, ὡς πνευματικὸς, στὴν ἀληθινὴ φύση καὶ οὐσία του, ὄν, εἶναι ἓν ἀπειροελάχιστο μέρος τοῦ ἀπολύτου καὶ ἀπείρου πνευματικοῦ ὄντος, τοῦ Θεοῦ. Συνεπῶς ἡ ἀπόλυτη βεβαιότητα τῆς ὑπαρξὸς τοῦ μορίου τοῦ ὄλου, τοῦ πεπερασμένου Πνεύματος τοῦ Ἀνθρώπου, ποὺ ἡ ἀλήθεια τῆς ὑπαρξὸς του διαπιστώνεται ἀπόλυτα ἀπὸ τὴν ἐμπειρία του, εἶναι ἀπόλυτη βεβαιότητα καὶ τῆς ὑπαρξὸς τοῦ ὄλου, τοῦ ἀπείρου Πνεύματος, τοῦ Θεοῦ. Ἡ Ἀνθρώπινη Σκέψη ἀπὸ τὸ μέρος ἐδῶ ἀνεβαίνει στὸ ὄλο. Δὲν προχωρεῖ ἀπὸ τὸ ὄλο, τὸ ἄπειρο, τὸ Θεό, στὸν Ἀνθρωπο, στὸ μέρος, ἀλλ' ἀντίθετα ἀπὸ τὸ ἀπόλυτα βέβαιο μέρος (τὸν Ἀνθρωπο) προχωρεῖ, μὲ τὸν ἀπαγωγικὸ συλλογισμό, στὸ ὄλο.

Ἀπὸ τὴν ἀπόλυτη ἀλήθεια τοῦ Μέρους, τὴν ἀλήθεια τῆς πνευματικῆς φύσης τοῦ Ἀνθρώπου, τὴν ἀλήθεια τοῦ Cogito, τῆς πνευματικῆς αὐτοσυνείδησης τοῦ Ἀνθρώπου, βγάξει μὲ τὴ λογικὴ ἀνάλυση καὶ τὴν Ἀπαγωγή καὶ τὴν ἀλήθεια τοῦ ὄλου, σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόλυτη καθολικὴ ἀλήθεια: Τὸ μέρος καὶ τὸ ὄλο εἶναι στὴν οὐσία τους ἓνα καὶ τὸ αὐτό.

Ἐπίσης στὴν ἀλήθεια τῆς ἀπόδειξης αὐτῆς, ἀπὸ τὴ συμμετοχὴ τοῦ Ἀνθρώπου στὸ Θεό, ὑψώνει καὶ ἡ δύναμη τῆς ἀμεσης πνευματικῆς ἐνόρασης τοῦ Ἀνθρώπου. Κατὰ τὸ μεγάλο Γάλλο φιλόσοφο τῆς ἐποχῆς μας L. Brunschvicg ὑπάρχει μέσα στὸν Ἀνθρωπο ἡ πνευματικὴ ἐνόραση μιᾶς πνευματικῆς πραγματικότητας ποὺ ὑπερβαίνει τὴν ἴδια τὴ δύναμη τοῦ Ἀνθρώπινου Πνεύματος. Ὁ δημιουργικὸς Ἀνθρώπινος Λόγος εἶναι, στὸ βάθος, παρουσία μέσα μας μιᾶς ὑπερβατικότητας (Transcendance). Μὲ ἄλλα λόγια μέσα μας ὑπάρχει τὸ Ὑπερβατικὸ, ὁ Θεός.

Τὴ δύναμη τοῦ Ἀνθρώπινου Πνεύματος νὰ ὑψώνεται, μὲ τὴν ἀφηρημένη Σκέψη, τὴ μεταφυσικὴ ἢ καθαρὰ μαθηματικὴ Σκέψη, στὸν κόσμο τοῦ καθαρῶς Νοητοῦ (Intelligibile pur) ὁ Malebranche θεωρεῖ ὡς τὴν πιὸ καθαρὴ καὶ τελεία ἐφαρμογὴ τοῦ Ἀνθρώπινου Πνεύματος στὸ Θεό. Ἐναρ-

μονίζοντας ὁ Malebranche τὴ θεωρία τοῦ Ἁγίου Λυγουστίνου γιὰ τὶς Ἰδέες, ὡς αἰώνιες οὐσίαι μέσα στὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, (θεωρία ποὺ ἐπήγαξε ἀπὸ τὴ θεωρία τῶν Ἰδεῶν τοῦ Πλάτωνος), μὲ τὴ θεωρία τῶν ἐμφύτων Ἰδεῶν τοῦ Descartes, ὡς ἀπολύτων κι' αἰώνιων ἀληθειῶν θείας ρίζας μέσα στὴν ψυχὴ μας, καταλήγει στὴ θεωρία, πὼς «βλέπουμε μέσα στὸ Θεὸ τὸ νοητὸ κόσμο (τὴ νοητὴ ἔκταση), ποὺ εἶναι τὸ ἀρχέτυπο τοῦ κόσμου τῶν φυσικῶν σωμάτων.» Τὸ Ἀνθρώπινο Πνεῦμα εἶναι παρουσία τοῦ ἀπολύτου Πνεύματος, τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁ Descartes τονίζει, πὼς μέσα στὴν Ἀνθρώπινη Σκέψη ὑπάρχει τὸ στοιχεῖο τοῦ Θεοῦ.

Ἡ φιλοσοφικὴ αὐτὴ θεωρία τῆς ἀπόδειξης τῆς ὑπαρξης τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴ συμμετοχὴ τοῦ Ἀνθρώπου στὸ Θεό, στὰ μάτια τοῦ στοχαστῆ μας, εἶναι ἡ πιὸ σημαντικὴ καὶ πιὸ ἀξιόλογη καὶ βásiμη θεωρία, ποὺ εἶδε ὡς σήμερα τὸ φῶς τοῦ Κόσμου ἀπάνω στὸ ἀβυσσαλέο πρόβλημα τῶν ἀποδείξεων τῆς ὑπαρξης τοῦ Θεοῦ καὶ συνεπῶς καὶ τῆς Ἀθανασίας τῆς Ἀνθρώπινης ψυχῆς. Καὶ ἡ θεωρία αὐτὴ εἶναι ἡ κεντρικὴ καὶ ὑψηλότερη θεωρία ὅλης τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας.

Τὸ βᾶθος ὅλων τῶν βᾶθρων τοῦ οἰκοδομήματος τῆς Μεταφυσικῆς τοῦ Ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Κόσμου, τοῦ οἰκοδομήματος τῆς αἰώνιας Φιλοσοφίας τοῦ ἀθάνατου Ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Πνεύματος, στὰ μάτια μας, εἶναι ἡ θεωρία αὐτὴ τῆς «μετοχῆς» ἢ «μεθέξεως» ἢ «μεταλήψεως» τοῦ πεπερασμένου πνευματικοῦ ὄντος, τοῦ Ἀνθρώπου, στὸ ἄπειρο πνευματικὸ ὄν, τὸ Θεό, μὲ ἄλλα λόγια ἡ θεωρία τῆς θείας φύσης καὶ οὐσίας τοῦ Ἀνθρώπου.

Πρῶτος στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα ἀπάνω στὴ θεωρία αὐτὴ οἰκοδόμησε τὸ αἰώνιο φιλοσοφικὸ οἰκοδόμημά του ὁ θεόπνευστος προφήτης τῆς Ἐφέσου, ὁ Ἡράκλειτος. Στὰ μάτια τοῦ Ἡρακλείτου ὁ Ἀνθρώπινος Λόγος εἶναι μῦθος τοῦ «κοινοῦ (ξυνοῦ) Λόγου, τοῦ ἀπείρου, παγκοσμίου κι' αἰώνιου Λόγου, τοῦ θείου Λόγου. Ὁ Σέξτος ὁ Ἐμπειρικὸς (2ος — 3ος αἰώνας μ.Χ.) βεβαιώνει — καὶ ἡ βεβαίωσή του ἔχει ἀκόμη μεγαλύτερη ἀξία, γιὰτὶ ἦταν ἕνας σκεπτικιστής) — πὼς κατὰ τὴ φιλοσοφία τοῦ Ἡρακλείτου, «κατὰ μετοχὴν τοῦ θείου λόγου πάντα πράττομέν τε καὶ νοοῦμεν» καὶ «τοῦτον δὴ τὸν κοινὸν λόγον καὶ θεῖον καὶ οὐ κατὰ μετοχὴν γινόμεθα λογικοί, κριτήριον ἀληθείας φησὶν ὁ Ἡράκλειτος», «Ὁ δὲ Ἡράκλειτος... τὸν δὲ λόγον κριτὴν τῆς ἀληθείας ἀποφαίνεται οὐ τὸν ὁποιονδήποτε, ἀλλὰ τὸν κοινὸν καὶ θεῖον...» Πρὸς μαθηματ. Ζ. 127 — 133, (Diels Προσωκρ. 22(12)A.16).

Ἐπίσης ἡ θεωρία τῆς «μετοχῆς» τοῦ Πεπερασμένου στὸ Ἄπειρο εἶναι καὶ βασικὴ ἀρχὴ τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Ἀναξαγόρα: («τὰ μὲν ἅλλα παντὸς μοῖραν μετέχει») («ἐν παντὶ γὰρ παντὸς μοῖρα ἐνεστίν», (Diels 59 (46) B.12).

Ἄλλ' ἡ θεωρία τῆς «μετοχῆς» τοῦ Ἀνθρώπινου Λόγου στὸ θεῖο Λόγο ἀναπτύχθηκε στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα κυρίως ἀπὸ τὸν Πλάτωνα. Ὁλόκληρο τὸ φιλοσοφικὸ οἰκοδόμημα τοῦ Πλάτωνος θεμελιώνεται ἀπάνω στὴν περίφημη θεωρία του τῆς «μεθέξεως» ὅλων τῶν ὄντων τοῦ φυσικοῦ κόσμου στὸν κόσμο τῶν Ἰδεῶν, τὸν κόσμο τοῦ Πνεύματος, μ' ἕνα λόγο τὸν κόσμο τοῦ Θεοῦ.

Στὸ διάλογό του «Παρμενίδης» ὁ Πλάτων τονίζει: «τὰ μὲν εἶδη ταῦτα ὡσπερ παραδείγματα ἐστάναι ἐν τῇ φύσει, τὰ δὲ ἄλλα τούτοις εἰκέναι καὶ εἶναι ὁμοιώματα· καὶ ἡ μέθεξις αὕτη τῆς ἄλλοις γίνεσθαι τῶν εἰδῶν οὐκ ἄλλη τῆς ἢ εἰκασθῆναι αὐτοῖς» (132 Δ). Ἐπίσης στὸ Πλατωνικὸ Συμπόσιο (211B, 212A) τονίζεται: «... ἀλλὰ αὐτὸ καθ' αὐτὸ μεθ' αὐτοῦ μονοειδὲς αἰεὶ ὄν, τὰ δὲ ἄλλα πάντα καλὰ ἐκείνου μετέχοντα τρόπον τινὰ τοιοῦτον...» Καὶ στὸ Συμπόσιο ὁ Πλάτων φτάνει ὡς τὸ σημεῖο νὰ μιλήσῃ γιὰ «ἐπαφή» τοῦ Ἄνθρώπου μετὰ τὸ θεῖο Ὁραῖο («θεῖον καλόν») καὶ τονίζει, πὼς «τὸ θεῖον καλόν» καὶ τὸ «κατιδεῖν» τὸ «θεῖον καλόν μονοειδὲς, εἰλικρινές, καθαρὸν ἀμικτόν... τίκει οὐκ εἰδῶλα ἀρετῆς, ἅτε οὐκ εἰδῶλου ἐφαπτομένῳ, ἀλλ' ἀληθῆ, ἅτε τοῦ ἀληθοῦς ἐφαπτομένῳ· τεκόντι δὲ ἀρετὴν ἀληθῆ καὶ θρησαμένῳ ὑπάρχει θεοφιλεῖ γενέσθαι, καὶ εἶπερ τῷ ἄλλῳ ἄνθρωπον ἀθανάτῳ καὶ ἐκείνῳ.» (212AB).

Καὶ τῇ θεωρίᾳ τῆς «ἐπαφῆς» τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ἄνθρωπίνου ὁ Πλάτων ὑποστηρίζει καὶ σ' ἄλλα ἔργα του καὶ ἀπάνω στὴ θεωρία αὕτη θεμελιώνεται ὅλο τὸ φιλοσοφικὸ οἰκοδόμημά του (Συμποσ. 211, 212A, Τίμαιος 90Δ, Πολιτεία 484B, 490 B). Ἐπίσης στὸ Φαῖδρο (253A) ὁ Πλάτων μιλάει γιὰ τὴ μέθεξι τοῦ Ἄνθρώπου στὸ Θεὸ καὶ στοὺς Νόμους 902B τονίζει, πὼς ὁ Ἄνθρωπος... «τῆς τε ἐμψύχου μετέχει φύσεως καὶ θεοσεβέστατον αὐτὸ ἐστὶ πάντων ζώων.»

Οἱ λόγοι αὐτοὶ τοῦ Πλάτωνος, στὸ ἀληθινὸ νόημά τους, πρέπει νὰ συνδυάζονται μετὰ τοὺς περίφημους λόγους τοῦ Τίμαιου (29E — 30Γ) ποὺ ἀναπτύσσουν τὴν ἀθάνατη θεία φιλοσοφική του θεωρία, πὼς τὰ πάντα, ὅλος ὁ Κόσμος καὶ ὁ Ἄνθρωπος, ἐδημιουργήθηκαν ἀπὸ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ τελείως ὅμοια («παραπλήσια») πρὸς τὸ Θεὸ καὶ πὼς (ὁ Κόσμος καὶ ὁ Ἄνθρωπος ὡς μέρος τοῦ Κόσμου) εἶναι «ζῶον ἐμψυχον ἐννοῦν τε τῇ ἀληθείᾳ διὰ τὴν τοῦ θεοῦ πρόνοιαν», δηλαδή εἶναι θεῖος, τελείως ὅμοιος μετὰ τὸ Θεὸ («πάντα παραπλήσια ἑαυτῷ (τῷ Θεῷ).

Ἐπίσης ὁ Ἀριστοτέλης τονίζει τὴ θεωρία τῆς «μεθέξεως» τῆς Θεολογίας τοῦ Πλάτωνος: «οὕτως μὲν οὖν τὰ τοιαῦτα τῶν ὄντων ἰδέας προσηγόρευσε, τὰ δ' αἰσθητὰ παρὰ ταῦτα καὶ κατὰ ταῦτα λέγεσθαι πάντα· κατὰ μέθεξιν γὰρ εἶναι τὰ πολλὰ τῶν συνωνύμων τοῖς εἶδεσιν» (Μεταφ. Α.5 987β. 7 — 10).

Στὸ ἴδιο μέρος ὁ Ἀριστοτέλης τονίζει, πὼς τὴ θεωρία τῆς «μεθέξεως» τοῦ Ἄνθρώπου στὸ Θεῖο εἶχαν ἀναπτύξει καὶ οἱ Πυθαγόρειοι καὶ πὼς ὁ Πλάτων ἀλλάξε μόνο τὸν ὄρο τῶν Πυθαγορείων «μίμησις» στὸν ὄρο «μέθεξις»: («οἱ μὲν Πυθαγόρειοι μιμήσει τὰ ὄντα φασὶν εἶναι τῶν ἀριθμῶν, Πλάτων δὲ μεθέξει (τοῦνομα μεταβαλὼν). τὴν μὲν τοι γε μέθεξιν ἢ τὴν μίμησιν ἥτις ἂν εἴη τῶν εἰδῶν ἀφεῖσαν ἐν κοινῷ ζητεῖν» (Μεταφ. Α.5.987β. 10 — 14). Ἐπίσης ὁ Ἀριστοτέλης ἀντὶ τῶν ὄρων «μετοχή» καὶ «μέθεξις» μεταχειρίζεται καὶ τὸν ὄρο «μετάληψις» καὶ στὴ μεταφυσική του τονίζει: «ἐαυτὸν δὲ νοεῖ ὁ νοῦς κατὰ μετάληψιν τοῦ νοητοῦ· νοητὸς γὰρ γίνεταί θιγγάνων καὶ νοῶν, ὥστε ταῦτὸν νοῦς καὶ νοητόν.» (Μεταφ. Α.7.1072β.20).

Και τῆ θεωρία τῆς συμμετοχῆς τοῦ Ἀνθρώπου στὸ Θεὸ ἀσπάζεται και ὁ Ἅγιος Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης.

Ἡ ΑΠΟΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΣΤΟ ΦΩΣ ΤΗΣ ΚΑΘΑΡΗΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ.

Ὅστερ' ἀπὸ τῆ γενικώτατη και συντομώτατη πρὸ πάνω ἀνάπτυξη τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν, ποῦ εἶδαν τὸ φῶς τοῦ Κόσμου στὴν πνευματικὴ Ἱστορία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κόσμου ἀπάνω στὸ ὑψιστὸ θέμα τῆς Μεταφυσικῆς — Θεολογίας, τὸ θέμα τῶν ἀποδείξεων τῆς ὑπαρξης τοῦ Θεοῦ, ἡ φιλοσοφικὴ Σκέψη ὅλου τοῦ Κόσμου θέτει τὸ φυσικὸ ἐρώτημα: Ποία εἶναι ἡ δοθῆ φιλοσοφικὴ θεωρία ἀπάνω στὸ θέμα αὐτό; Στὸ φῶς τῆς καθαρῆς θεωρητικῆς Φιλοσοφίας εἶναι δυνατὸ νὰ εὐσταθήσῃ μι' ἀπόλυτα βάσιμη και ἀσάλευτη θεωρητικὴ φιλοσοφικὴ ἀπόδειξη τῆς ὑπαρξης τοῦ Θεοῦ;

Χρέος τοῦ στοχαστῆ τῶν στοχασμῶν αὐτῶν εἶναι τῶρι ν' ἀναπτύξη ἐδῶ τὴν προσωπικὴ του φιλοσοφικὴ θεωρία ἀπάνω στὸ κεντρικώτατο και ὑψηλότατο θέμα τῆς Μεταφυσικῆς, ὡς Θεολογίας, τὸ θέμα τῶν φυσικῶν οὐσιαστικῶν δυνατοτήτων τοῦ Ἀνθρώπινου Πνεύματος ἀπάνω στὸ θέμα τῆς φιλοσοφικῆς ἀπόδειξης τῆς ἀντικειμενικῆς ὑπαρξης τοῦ Θεοῦ. Ὁ στοχαστῆς τῶν στοχασμῶν αὐτῶν αἰσθάνεται βαθύτατα μέσα του τὸ χρέος νὰ ἀναπτύξη ἐδῶ τὸ ἀληθινὸ φιλοσοφικὸ πιστεύω του ἀπάνω στὸ πρόβλημα τοῦ Θεοῦ, ποῦ μ' αὐτὸ συμπλέκεται ἀδιάσπαστα και τὸ πρόβλημα τῆς Ἀθανασίας. Ὁ στοχαστῆς τῶν στοχασμῶν αὐτῶν πιστεύει, μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ του, μὲ ὅλο τὸ εἶναι του και ὅλη τὴν ὑπαρξὴ του, στὴν ἀντικειμενικὴ, τὴν ἀπόλυτα πραγματικὴ μέσα στὸν πραγματικὸ Κόσμο, τὴν ὀντολογικὴ ὑπαρξὴ τοῦ ὑπέρ-τατου, ἀπολύτου και ἀπείρου κι' αἰωνίου πνευματικοῦ ὄντος, τοῦ Θεοῦ.

Στὴν ὁμολογία του αὐτῆ τοῦ φιλοσοφικοῦ θεϊστικοῦ του «πιστεύω» θεωρεῖ ταυτόχρονα ὑποχρέωσή του νὰ διασαφηνίσῃ ὀλοκάθαρα και καταξάστερα τὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς πίστεως του αὐτῆς. Τὸν ὄρο «Πίστη» μεταχειρίζεται ἐδῶ ὁ στοχαστῆς μόνο και μόνο γιατί ὁ ὄρος αὐτὸς ἔχει παγκόσμια καθιέρωση κι' ἐπιβολή: Ἀλλ' ἡ πίστη του στὸ Θεό, εἶναι ἀνάγκη νὰ διευκρινιστῆ, δὲν εἶναι ἀπλὴ συναισθηματικὴ πίστη, ὑποκειμενικὴ πίστη, θρησκευτικὴ πίστη, ἀλλὰ πίστη φιλοσοφικὴ, πίστη καθαρὰ θεωρητικὴ, πίστη ὄχι μόνο τῆς Καρδιάς και τοῦ Συναισθήματος, ἀλλὰ και τοῦ Νοῦ, πίστη, στὸ νόημα τῆς καθαρῆς θεωρητικῆς Φιλοσοφίας, τοῦ καθαροῦ θεωρητικοῦ φιλοσοφικοῦ Λόγου. Μὲ τὸ δεδομένο, ὅτι ἡ Φιλοσοφία, ἀν και Θεολογία στὴν ἀληθινὴ οὐσία της, ὅπως ἐτονίστηκε στὸ Κεφάλαιο τοῦ προβλήματος τῆς Μεθόδου τῆς Μεταφυσικῆς, δὲν κινιέται μέσα στὸν ὑποκειμενικὸ κόσμο τῆς Θερησκείας, ὡς πνευματικοῦ θεσμοῦ ὑποκειμενικῆς προσωπικῆς πίστεως κάθε Ἀνθρώπου, ὡς ἀτομικοῦ πνευματικοῦ ὄντος και δογανικοῦ μέλους